

FAKTORSKA STRUKTURA SAMOPROCJENA I PROCJENA DRUGE OSOBE NA GOLDBERGOVIM MARKERIMA

Boris MLAČIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 159.923.2.072.59
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 7. 12. 2001.

U ovom se radu opisuju nova metodološka i kulturalna pitanja vezana uz uporabu "etičke" strategije unutar leksičkoga pristupa u psihologiji ličnosti. Specifično, u radu se opisuju rezultati faktorskih struktura samoprocjena i procjena druge osobe na Goldbergovim transparentnim bipolarnim markerima za mjerenje Velepeterog modela ličnosti u Hrvatskoj. Faktorske i skalne analize samoprocjena i procjena druge osobe na Goldbergovim markerima nisu pokazale velike razlike samoprocjena i procjena druge osobe u smislu ciljane faktorske strukture, pouzdanosti skala i broja čestica projiciranih na intencionalni faktor. Ispitivanje relacija faktorskih struktura samoprocjena i procjena druge osobe potvrdilo je ekvivalentnost korespondentnih dimenzija Velepeterog modela pri oba načina procjene. Ispitivanje poželjnosti samoprocjena u odnosu na procjene druge osobe rezultiralo je većom prosječnom poželjnošću procjena druge osobe. Svi navedeni rezultati sugeriraju budućim istraživačima leksičkoga pristupa u raznim kulturama i jezicima da pri budućim istraživanjima mogu rabiti transparentni raspored Goldbergovih bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela ličnosti i za samoprocjene i za procjene druge osobe, bilo da se koriste "etičkom" ili "emičkom" strategijom.

✉ Boris Mlačić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p.p. 277, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Boris.Mlacic@pilar.hr

Psiholozi čije je područje rada psihologija ličnosti svjedoci su znatnoga porasta interesa istraživača i teoretičara u tome području u proteklom i ovom desetljeću koji se očituje u velikom porastu broja publikacija. Još je jedno obilježje psiholo-

gije ličnosti u proteklih desetak godina znatnije koncentriranje istraživanja oko nekih teoretskih modela, što većinom nije bio slučaj u prethodnim razdobljima, već su istraživanja pokazivala priličnu divergentnost i fragmentiranost te svojevrsno proučavanje mikrovarijabla izvan općeprihvaćenoga teoretskoga okvira.

O stvaranju okvira toga općeprihvaćenog modela autor ovog istraživanja već je pisao (Mlačić i Knezović, 1997., 2000.), no potrebno je ukratko ponoviti da se u devedesetim godinama prošloga stoljeća naglasak dominantnoga teorijskog modela premjestio s Eysenckova P-E-N modela (Eysenck, 1978., 1986.) na peterofaktorski model ličnosti (Goldberg, 1990., 1993.; McCrae i Costa, 1987., 1999.). Također je potrebno napomenuti da postoji više verzija peterofaktorskog modela ličnosti: leksički Big-Five ili Velepeteri model (Goldberg, 1992.; Saucier i Goldberg, 1996.), peterofaktorski ili FFM model Coste i McCraea (Costa i McCrae, 1992.; McCrae i Costa, 1987.) i Zuckermanov alternativni peterofaktorski model (Zuckerman, 1992.; Zuckerman i sur., 1991.). Ipak, većina se istraživača koncentrira ili na Velepeteri model ili na FFM model, a Zuckermanov je model manje ili više zanemaren od istraživača. Razlike između Velepeterog modela i FFM modela nalaze se izvan opsega ovoga istraživanja i već su opisane (Mlačić i Knezović, 2000.), a detaljnije ih obrađuju autori koji smatraju da nije opravdano izjednačavati ta dva modela (Deary, 1996.; De Raad, 1998.; Wiggins i Trapnell, 1997.).

Interes se ovoga istraživanja koncentrira na leksički Velepeteri model ličnosti koji se zasniva na i potvrđen je u brojnim leksičko-taksonomskim istraživanjima osobina ličnosti u prirodnom jeziku (De Raad, 1992.; Goldberg, 1990.; Hřebíčková, 1995.; Ostendorf, 1990.; Szarota, 1996. itd.). Raniji pregledni radovi opisuju razvoj toga pristupa i modela (Digman, 1990.; Goldberg, 1993.; John, 1989., 1990.; John i sur., 1988.), a noviji pregledni radovi dopunjuju prikaz leksičkih istraživanja koja se intenzivno šire (John i Srivastava, 1999.; Saucier i Goldberg, 2001.; Saucier i sur., 2000.).

Ukratko, Velepeteri model postulira da na najvišoj razini apstrakcije deskriptivnih osobina ličnosti postoji pet neovisnih i ortogonalnih faktora ili dimenzija ličnosti: Introverzija-Ekstraverzija, Ugodnost, Savjesnost, Emocionalna stabilnost i Intelpekt (Goldberg, 1992.). Potrebno je napomenuti da postoje i leksičko-taksonomska istraživanja koja nisu u potpunosti potvrdila Velepeteri model (Boies i sur., 2001.; Church i sur., 1998.; Di Blas i Forzi, 1998.; Szirmak i De Raad, 1994.), no takvi nalazi ne moraju umanjivati međukulturalnu valjanost Velepeterog modela, već su vjerojatno uzrokovani postupcima selekcije varijabla koji su u većoj mjeri divergirali od studija ko-

je su potvrdile Velepeteri model (Saucier, 1997.; Saucier i sur., 2000.).

Istraživači leksičkoga pristupa u psihologiji ličnosti (De Raad, 1994.; Saucier, 1997.) ističu da je međukulturalna usporedba dimenzija ličnosti i taksonomskih istraživanja otežana ako se ne rabe metodološki usporedivi postupci. Isti istraživači (De Raad, 1994.; Saucier, 1997.) napominju da je metodologija taksonomija koju su razvili njemački istraživači (Angleitner i sur., 1990.; Ostendorf, 1990.) najiscrpnija i najrazrađenija te da je većina naknadno razvijenih taksonomija prihvatila tu metodologiju.

Saucier i sur. (2000.), u novom apelu za unifikaciju metodologije u leksičkom pristupu u psihologiji ličnosti, navode da se metodološke razlike u različitim taksonomijama mogu preuranjeno nazvati pravim kulturalnim razlikama te da je to potrebno imati na umu pri interpretaciji rezultata istraživanja. Ti autori navode osamnaest takvih metodoloških razlika među kojima treba spomenuti metode izbora početnoga skupa termina, veličinu i reprezentativnost toga skupa, procedure skraćivanja početnoga skupa na manje podskupove, vrste finalnih varijabla za primjenu na ispitanicima (unipolarne ili bipolarne skale procjene, klasteri sinonima s antonimima ili bez), prirodu osoba koje se opisuje (samoprocjene ili procjene druge osobe), metode analize podataka, metodu usporedbe parova dimenzija osobina ličnosti u različitim jezicima itd. Navedeni autori također zaključuju da nije vjerojatno da će sve te metodološke razlike imati isti utjecaj na rezultatnu strukturu osobina ličnosti, pa da je stoga, rigoroznim istraživanjima u više pojedinih jezika, potrebno provjeriti diferencijalni utjecaj svake od tih potencijalnih metodoloških razlika.

Iako ti autori problematiziraju potrebu za ispitivanjem utjecaja metodoloških razlika na opažene međukulturalne razlike dimenzija ličnosti u okviru "emičke" strategije u psihologiji ličnosti, ta se potreba može vrlo lako generalizirati i na "etička" istraživanja u psihologiji ličnosti. Također, iako je autor ovoga istraživanja već izložio razliku između "etičkih" i "emičkih" istraživanja u psihologiji ličnosti (Mlačić i Knezović, 2000.), potrebno je ponoviti tu distinkciju jer nije toliko poznata i može izazvati zabune zbog sličnosti termina "etički" s već uvriježenim značenjem te riječi. Ukratko, "etička" strategija u psihologiji ličnosti (Hofstee i sur., 1997.; Katigbak i sur., 1996.) podrazumijeva da se neke mjere ličnosti koje reprezentiraju neki model ličnosti iz jedne kulture, i to obično zapadnjačke, prevedu i primijene u nekoj drugoj kulturi i jeziku. No, ako se određeni model potvrdi "etičkim" studijama, to ne znači da su dobiveni faktori ličnosti međukulturalno potvrđeni te da su to univerzalne i jedine dimenzije ličnosti, već to jednostavno

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

znači da su ljudi različitih kultura sposobni rabiti te dimenzije, obično pri samoopisu ili pri opisu druge osobe (Saucier i sur., 2000.). Nasuprot tome, u psihologiji općenito, i u psihologiji ličnosti specifično, rijetka su "emička" istraživanja ličnosti (Hofstee i sur., 1997.; Katigbak i sur., 1996.). "Emička" ili još zvana indigena ili autohtona istraživanja u psihologiji ličnosti podrazumijevaju pronalaženje dimenzija ličnosti koje su autohtone za neku kulturu i uspoređivanje tih dimenzija s nekom "etičkom" mjerom ličnosti kako bi se utvrdila globalna usporedivost i kulturalna specifičnost dimenzija ličnosti. I "etička" i "emička" strategija imaju prednosti i nedostataka, a "etičku" je strategiju najbolje rabiti kao prvi korak u međukulturalnoj usporedbi dimenzija ličnosti (Mlačić i Knezović, 2000.), uz to da rezultati "etičke" strategije i "etičkih" istraživanja mogu dobro određivati smjer budućih "emičkih" istraživanja.

Iako Saucier i sur. (2000.) navode da su nužne studije ispitivanja različitosti metodologija i njihova utjecaja na strukturu osobina ličnosti između dva i više jezika, tj. pomoću "emičke" strategije, potrebno je napomenuti da takve metodološke studije nisu u potpunosti provedene niti unutar engleskoga jezika, iz kojega se obično prevode instrumenti za mjerenje ličnosti i primjenjuju "etičkom" strategijom. Takva situacija otežava i buduća "emička" i "etička" istraživanja.

Neke je metodološke studije proveo sam Goldberg (1992.). One su obuhvaćale utjecaj forme instrumenta na faktorsku strukturu (raspored čestica, unipolarnost nasuprot bipolarnosti itd.), razlike samoprocjena u odnosu na samoprocjene itd. i u svim je slučajevima potvrdio peterofaktorsku strukturu svojih instrumenata. No, jedno je ograničenje tih istraživanja u tome što metodološke studije nisu provedene u svim kombinacijama (npr. uspoređivan je utjecaj rasporeda čestica na faktorsku strukturu kod bipolarnih markera i faktorska struktura samoprocjena nasuprot procjena druge osobe kod unipolarnih markera, a ne i ostale dvije kombinacije), a drugo je ograničenje Goldbergovih istraživanja u tome što, uz rijetke iznimke (MacKinnon i sur., 1996.; Mlačić i Knezović, 2000.), nisu replicirani u drugim jezicima i kulturama, dakle, nedostaje im "etička" dimenzija, tj. ponovljena istraživanja u drugim kulturama.

U već spomenutom istraživanju (Mlačić i Knezović, 2000.) ispitivan je utjecaj rasporeda čestica na faktorsku strukturu i skalne rezultate Goldbergovih bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela ličnosti u Hrvatskoj, a rezultati istraživanja potvrdili su superiornost transparentnoga rasporeda u odnosu na netransparentni raspored bipolarnih markera po nizu kriterija, no ukazali su i na prihvatljivost peterofaktorske strukture netransparentnoga rasporeda.

Slični problemi metodološke prirode, kao što su razlike samoprocjena u odnosu na procjene druge osobe, bili su predmetom istraživanja i u drugim područjima psihologije, poglavito psihologije ličnosti. Funder i Colvin (1997.) sumiraju rezultate takvih istraživanja navodeći da slaganje samoprocjena ličnosti i procjena ličnosti od druge osobe ima znatne reperkusije na život pojedinca u društvu. Ukratko, Funder i Colvin (1997.) navode da se pitanje toga slaganja može analizirati na dva načina: prvi je ispitivanjem prosječnih razlika samoprocjena i procjena drugih osoba, a drugi je ispitivanjem korelacija između te dvije vrste procjena. Dakle, prvi način daje odgovor na pitanje daju li ljudi sami sebi poželjnije procjene od drugih osoba, a drugi način daje odgovor na pitanje dobivaju li ljudi s visokim samoprocjenama neke osobine ličnosti također i visoke procjene iste osobine od drugih osoba. Funder i Colvin (1997.) navode da su istraživanja koja su ispitivala prosječne razlike samoprocjena u odnosu na procjene druge osobe potvrdila "zdravorazumska" očekivanja da su samoprocjene značajno poželjnije od procjena druge osobe jedino kad su se uspoređivale samoprocjene s procjenama osoba koje ne poznaju tu osobu vrlo dobro, dok značajna razlika nije dobivena kad su uspoređivane samoprocjene s procjenama osoba koje jako dobro poznaju samprocjenjivača. S obzirom na korelacije samoprocjena i procjena druge osobe, Funder i Colvin (1997.) navode da su prosječne samoprocjene i procjene osobe koja dobro poznaje samprocjenjivača u visokoj korelaciji, no ta korelacija može varirati u ovisnosti o tome koja se osobina ličnosti procjenjuje.

U području Velepeterog modela Ostendorf (1990.) navodi da su korelacije faktorskih bodova samoprocjena i procjena druge osobe na 179 bipolarnih skala koje je taj autor preveo iz raznih američkih istraživanja sezale od 0,5 do 0,7, s tim da su najveće korelacije samoprocjena i procjena druge osobe dobivene između korespondentnih dimenzija Ekstraverzije i Savjesnosti, dok su korelacije samoprocjena i procjena druge osobe korespondentnih dimenzija Ugodnosti, Emocionalne stabilnosti i Intelekta bile nešto niže.

Uzevši u obzir dosada navedeno, tj. širenje leksičkih istraživanja u psihologiji ličnosti, bilo u "etičkoj" ili u "emičkoj" formi, relativan nedostatak istraživanja o utjecaju metodoloških razlika na međukulturalnu usporedbu dimenzija ličnosti te značenje slaganja samoprocjena i procjena druge osobe, bilo u metodološkom smislu, bilo u smislu korisnosti u svakodnevnom životu, ukazuje se potreba za ispitivanjem strukture samoprocjena i procjena druge osobe na Goldbergovim bipolarnim markerima u Hrvatskoj te za ispitivanjem slaganja tih dviju vrsta procjena.

CILJ

Osnovni cilj ovoga istraživanja je što bolje pripremiti instrumente koji se planiraju izvesti iz hrvatskih leksičkih istraživanja osobina ličnosti. Budući da su dosadašnja istraživanja (Goldberg, 1992.; Mlačić i Knezović, 2000.) ispitala neka metodološka pitanja vezana uz faktorske markere izvedene iz Goldbergove taksonomije, novom metodološkom studijom željelo se smjernice za razvoj budućih instrumenata iz hrvatskih taksonomija opisivača osobina ličnosti, dobivene u prethodnim istraživanjima, primijeniti u novom kontekstu, kako bi njihov doseg za buduća istraživanja bio veći.

Osnovni je cilj ovoga istraživanja bio ispitati neka metodološka pitanja koja se javljaju pri mjerenju Velepeterog modela, a mogu imati utjecaja na jakost i generabilnost toga modela i specifično se tiču ispitivanja faktorske strukture Goldbergovih (1992.) bipolarnih markera pri samoprocjenama i pri procjenama druge osobe. Dodatni je cilj ovoga istraživanja bio usporediti te dvije faktorske strukture te ispitati pretpostavku o razlikama u poželjnosti samoprocjena i procjena druge osobe.

U skladu s tako formuliranim ciljem, definirani su specifični problemi ovoga istraživanja:

1. Ispitati faktorsku strukturu transparentnoga rasporeda bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pri samoprocjenama, služeći se kriterijem broja izlučenih faktora, broja najviših faktorskih zasićenja čestica na intencionalno mjereni faktor te količine varijance koju dobiveni faktori objašnjavaju.
2. Ispitati faktorsku strukturu transparentnoga rasporeda bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pri procjenama druge osobe, služeći se kriterijem broja izlučenih faktora, broja najviših faktorskih zasićenja čestica na intencionalno mjereni faktor te količine varijance koju dobiveni faktori objašnjavaju.
3. Ispitati postoji li razlika u pouzdanosti skala transparentnoga rasporeda bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pri procjenama druge osobe u odnosu na samoprocjene.
4. Ispitati relacije između faktorskih bodova struktura samoprocjena i procjena druge osobe na transparentnom rasporedu bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela.
5. Ispitati pretpostavku Fundera i Colvina (1997.) da samoprocjene nisu značajnije poželjne od procjena druge osobe ako se uspoređuju samoprocjene s procjenama osoba koje jako dobro poznaju samoprocjenjivača.

METODA

Instrumenti

Kao reprezentant američkoga Velepeterog modela u ovom su istraživanju primijenjeni bipolarni markeri (50-BRS) za mjerenje strukture ličnosti prema tom modelu (Goldberg, 1992.). Primijenjen je transparentni raspored tih markera kod kojega su bipolarne skale procjene poredane sukcesivno s obzirom na to koji faktor mjere, zajedno s imenom toga faktora na vrhu. Racionala uporabe transparentnoga rasporeda izvodi se iz nalaza prethodnih istraživanja (Knezović i sur., 1998.; Mlačić i Knezović, 1997., 2000.). Transparentni raspored ovih markera pokazao je zadovoljavajuću pouzdanost skala i zadovoljavajući broj čestica projiciranih na intencionalni faktor i u izvornom Goldbergovu istraživanju (1992.) i u istraživanju Mlačića i Knezovića (2000.). Jedina izmjena transparentnoga rasporeda Goldbergovih bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela s obzirom na prethodna istraživanja odnosi se na činjenicu da je skala osjećajan-bezosjećajan koja intencionalno mjeri faktor Emocionalne stabilnosti reflektirana u oblik bezosjećajan-osjećajan (dakle, zamijenjeni su polovi) zbog rezultata prethodnih istraživanja (Knezović i sur., 1998.; Mlačić i Knezović, 1997., 2000.) u kojima je dosljedno pronađen negativni predznak faktorske saturacije te čestice za razliku od ostalih, što opravdava refleksiju, tj. zamjenu polova.

Ispitanici

U ispitivanju su sudjelovale dvije skupine ispitanika: ispitanici koji su davali samoprocjene na primijenjenim instrumentima i ispitanici koji su davali procjene druge osobe na istim instrumentima.

Ispitanici u studiji samoprocjena

Ispitanici u studiji samoprocjena bili su 519 studenata Sveučilišta u Zagrebu (426 ženskih i 93 muška ispitanika). Aritmetička sredina dobi ispitanika iznosila je 19,5 godina, uz standardnu devijaciju od 1,94. Svim je ispitanicima materinski jezik bio hrvatski.

Ispitanici u studiji procjena druge osobe

Ispitanici u studiji procjena druge osobe bili su 515 najboljih znanaca studenata iz studije samoprocjena, a studenti su ih sami izabrali procijenivši da ih te osobe najbolje poznaju. Ta se skupina sastojala od 364 ženska ispitanika i 149 muških ispitanika, s time da dva ispitanika nisu navela spol. Aritmetička sredina dobi ispitanika iznosila je 24,9 godina, uz standardnu devijaciju od 10,37. Zbog velike standardne devijaci-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

je koja je uvjetovana velikim rasponom dobi ispitanika u studiji procjena druge osobe, potrebno je navesti i medijan dobi koji je iznosio 20. Također, svim je ispitanicima materinski jezik bio hrvatski. Treba napomenuti da je od 519 ispitanika sa samoprocjenama i 515 s procjenama druge osobe bilo ukupno 513 parova ispitanika (dakle, samoprocjeni je bila pridružena procjena druge osobe za istu ciljnu osobu).

Postupak istraživanja

Podaci ovoga istraživanja prikupljeni su na sljedeći način: studentima zagrebačkog Sveučilišta podijeljene su kuverte s instrumentima primijenjenim u ovom istraživanju. Ispitanicima je zadana opća uputa koja je objašnjavala da su pozvani na sudjelovanje u međunarodnom istraživanju o međukulturalnim razlikama u samoopisu i opisu drugih ljudi te im je objašnjen način odgovaranja na instrumente. Ispitanicima je također objašnjeno da je njihov zadatak dvojak: trebali su procijeniti sami sebe na priloženim instrumentima i trebali su naći drugu osobu koja je trebala procijeniti njih (studente). Tu drugu osobu koja ih je trebala procjenjivati studenti su trebali izabrati po kriteriju da smatraju kako ih ta osoba najbolje poznaje. Stoga su ispitanici dobili dvije kuverte: jednu sa svim bijelim papirima koju su trebali ispuniti sami, i drugu – s prvim papirom instrumenta u zelenoj boji – koju su trebali dati drugoj osobi. Ispitanicima je naglašeno da je ispitivanje anonimno, a identifikacijski brojevi na kuvertama i instrumentima služili su sparivanju samoprocjena s procjenom druge osobe. Ispitanicima je eksplicite navedeno da ne surađuju s drugom osobom pri donošenju procjena te da im druga osoba vrati ispunjene liste u zalijepljenoj kuverti. Budući da je sudjelovanje u istraživanju bilo anonimno i nije bilo obvezatno te nije honorirano, nema većih razloga za sumnju da ispitanici nisu slijedili upute.

REZULTATI I RASPRAVA

Kako se jedan od osnovnih problema ovoga istraživanja odnosio na usporedbu faktorskih struktura samoprocjena i procjena druge osobe na Goldbergovim transparentnim bipolarnim markerima, na česticama tih markera kod samoprocjena i procjena druge osobe provedene su zasebne faktorske analize glavnih komponenti. Prije same faktorizacije Bartlettovim je testom utvrđena značajnost korelacijske matrice. Također, pogodnost korelacijske matrice za faktorizaciju utvrđena je Kaiser-Meyer-Olkinovim testom adekvatnosti uzorkovanja (Fulgosi, 1984.). Pri odabiru faktora za ekstrakciju rabljen je *scree* test (Cattell, 1966.) i analiza interpretabilnosti alternativnih faktorskih solucija (Floyd i Widaman, 1995.). Zadržane kompo-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

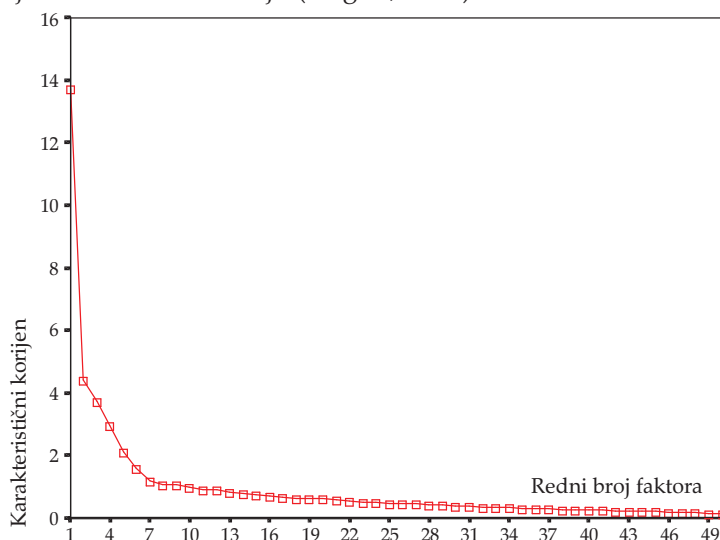
MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

nente rotirane su u smjeru *varimax* pozicije. Zbog jednostavnosti, komponente će se nadalje u tekstu nazivati "faktorima". Autor ovoga istraživanja proveo je i faktorske analize zajedničkih faktora koje su dale rezultate gotovo identične rezultatima komponentne analize. U radu se prikazuju rezultati faktorskih analiza glavnih komponenti zbog usporedivosti s literaturom iz ovoga područja.

Faktorska analiza samoprocjena na Goldbergovim bipolarnim markerima za mjerenje Velepeterog modela (50-BRS)

Kao što se iz slike 1 vidi, *scree* test sugerirao je da je iz tih podataka prihvatljivo izlučiti pet faktora. Bartlettov test značajnosti korelacijske matrice iznosio je 15404,09 i bio značajan uz rizik manji od 1 posto. Kaiser-Meyer-Olkinov indeks adekvatnosti uzorkovanja iznosio je 0,92, što predstavlja odličnu vrijednost za faktorizaciju (Fulgosi, 1984.).

➔ SLIKA 1
Scree test broja faktora kod Goldbergovih bipolarnih markera Velepeterog modela pri samoprocjenama (N=519)

Prvih pet karakterističnih korijena prije rotacije iznosilo je 13,73; 4,41; 3,74; 2,96 i 2,10. Zadržanih pet faktora objašnjavalo je ukupno 53,88 posto totalne varijance, uz sljedeći prinos pojedinih faktora: 12,60 posto; 11,75 posto; 11,33 posto; 9,80 posto i 8,40 posto. Rezultati *varimax* rotacije faktorske analize glavnih komponenti samoprocjena na Goldbergovim bipolarnim markerima prikazani su u tablici 1. Tablice faktorske strukture 50-BRS i samoprocjena i procjena druge osobe organizirane su tako da je prvo prikazano prvih 10 čestica koje intencionalno mjere faktor Introverzije-Ekstraverzije, zatim 10 koje mjere faktor Ugodnosti, pa 10 koje mjere faktor Savjesnosti, zatim 10 koje mjere faktor Emocionalne stabilnosti i 10 koje mjere faktor Intelekta, a taj redosljed odgovara i redosljedu čestica u instrumentu. Redosljed faktora u tablici odgovara redosljedu po kojem su ekstrahirani u pojedinoj faktorskoj analizi.

	E	S	U	ES	I	
zatvoren	0,78*	-0,05	0,21	0,01	0,06	otvoren
neenergičan	0,75*	0,19	0,08	-0,06	0,16	energičan
šutljiv	0,75*	-0,06	0,17	-0,07	0,10	govorljiv
nesklon oduševljavanju	0,39*	-0,16	0,32	-0,12	0,15	sklon oduševljavanju
plašljiv	0,53*	0,22	-0,02	0,22	0,17	hrabar
pasivan	0,72*	0,29	0,12	0,12	0,12	aktivan
nesamouvjeren	0,68*	0,19	-0,06	0,27	0,16	samouvjeren
podložan	0,57*	0,21	-0,07	0,20	0,23	utjecajan
zakočen	0,67*	-0,11	0,26	0,26	0,07	spontan
nedruštven	0,77*	-0,05	0,30	0,04	0,11	društven
hladan	0,29	0,10	0,65*	0,12	0,15	topao
neljubazan	0,13	0,24	0,66*	0,18	0,21	ljubazan
nesurađujući	0,27	0,27	0,62*	0,07	0,14	suradaujući
sebičan	0,04	0,16	0,70*	0,13	-0,03	nesebičan
neuljudan	0,04	0,29	0,61*	0,15	0,24	pristojan
neugodan	0,12	0,23	0,60*	0,21	0,25	ugodan
nepovjerljiv	0,16	0,10	0,57*	0,12	0,07	povjerljiv
škrt	0,13	0,09	0,63*	0,15	0,13	velikodušan
nepopustljiv	-0,24	-0,11	0,50*	0,13	-0,03	popustljiv
nepošten	0,05	0,30	0,56*	0,10	0,22	pošten
neorganiziran	0,28	0,75*	0,16	0,06	0,08	organiziran
neodgovoran	0,16	0,79*	0,24	-0,02	0,14	odgovoran
nepouzdan	0,15	0,58*	0,41	0,04	0,19	pouzdan
nemaran	0,18	0,75*	0,30	0,03	0,17	savjestan
nepraktičan	0,27	0,52*	0,25	0,13	0,28	praktičan
nepažljiv	0,08	0,71*	0,21	0,06	0,25	temeljit
lijen	0,22	0,73*	0,25	0,10	0,12	vrijedan
rasipan	-0,13	0,57*	0,06	0,29	0,06	štedljiv
brzoplet	-0,08	0,61*	0,05	0,34	0,10	oprezan
lakomislen	-0,14	0,66*	-0,01	0,22	0,14	ozbiljan
ljutit	0,03	0,07	0,16	0,78*	0,10	smiren
napet	0,28	0,09	0,13	0,77*	0,06	opušten
nervozan	0,14	0,11	0,10	0,84*	0,08	miran
temperamentan	-0,21	0,09	0,16	0,69*	-0,04	staložen
razdražljiv	0,00	0,08	0,29	0,74*	0,03	dobročudan
zavidljiv	0,15	0,18	0,36	0,40*	0,00	nezavidljiv
nestabilan	0,36	0,31	0,08	0,58*	0,09	stabilan
nezadovoljan	0,41	0,13	0,07	0,58*	0,05	zadovoljan
nesiguran	0,56*	0,23	-0,05	0,51	0,10	siguran
bezosjećajan	0,05	0,10	0,61*	-0,08	0,22	osjećajan
neinteligentan	0,26	0,11	0,03	0,18	0,59*	inteligentan
ne zamjećuje	0,18	0,21	0,17	0,04	0,53*	zamjećuje
nesklon rasčlanjivanju (neanalitičan)	-0,07	0,31	0,03	-0,02	0,55*	sklon rasčlanjivanju (analitičan)
nesklon razmišljanju	-0,13	0,18	0,24	-0,04	0,63*	sklon razmišljanju
neznatiželjan	0,28	-0,05	0,11	-0,16	0,52*	znatiželjan
nemaštovit	0,22	-0,08	0,16	-0,00	0,66*	maštovit
nekreativan	0,36	0,11	0,07	0,09	0,61*	kreativan
nekulturan	0,15	0,32	0,41	0,13	0,47*	kulturan
neuglađen	0,08	0,20	0,20	0,15	0,59*	uglađen
neprofinjen	0,11	0,23	0,17	0,14	0,62*	profinjen

Ⓜ **TABLICA 1**
Peterofaktorska struktura samoprocjena na Goldbergovim transparentnim bipolarnim markerima 50-BRS (N=519): Varimax rotacija glavnih komponenti

Legenda:

Zatvoren-otvoren do neprofinjen-profinjen: čestice 50-BRS.

E – Ekstraverzija, U – Ugodnost, S – Savjesnost, ES – Emocionalna stabilnost, I – Intelekt.

Faktorske saturacije pojedinih čestica iznad 0,30 tiskane su kurzivom, a najviše faktorske saturacije pojedinih čestica označene su zvjezdicom.

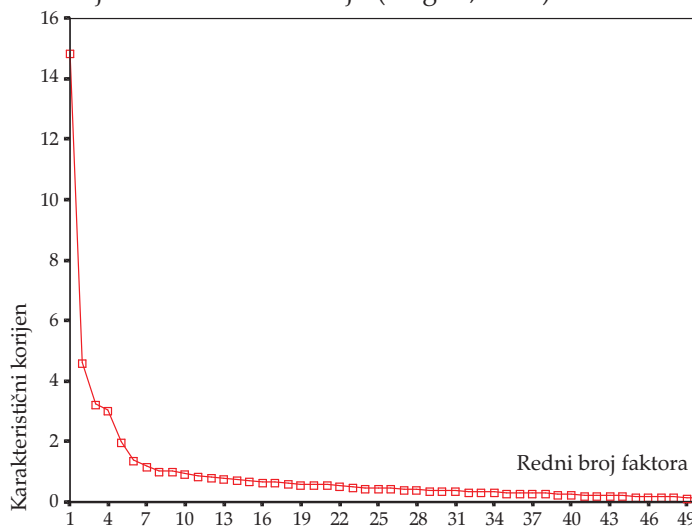
Kao što se iz tablice 1 vidi, faktorska analiza samoprocjena na Goldbergovim transparentnim bipolarnim markerima (50-BRS) dala je vrlo dobru potvrdu peterofaktorske strukture toga instrumenta. Naime, od 50 bipolarnih skala, 48 ih se (96 posto) rasporedilo na faktore koje su intencionalno mjerile. Na faktore Ekstraverzije, Ugodnosti, Savjesnosti i Intelekt-a rasporedile su se sve (po 10) bipolarne skale koje su im intencionalno pripadale. Jedino odstupanje od intencionalne i ostvarene strukture zapaženo je kod dvije skale koje su intencionalno mjerile faktor Emocionalne stabilnosti. Skala nesiguran-siguran koja je intencionalno mjerila faktor Emocionalne stabilnosti rasporedila se na faktor Ekstraverzije (ali je imala i vrlo blisku projekciju na faktor Emocionalne stabilnosti), a skala bezosjećajan-osjećajan koja je intencionalno mjerila faktor Emocionalne stabilnosti rasporedila se na faktor Ugodnosti uz univokalnu ili jednoznačnu projekciju. Također treba zapaziti da 31 bipolarna skala ima najveću projekciju od 0,6 ili više, što je pokazatelj da vrlo dobro mjere intencionalne faktore. Može se reći da je ovo istraživanje pokazalo da se, u okviru "etičke" strategije, ispitanici iz hrvatske kulture pri samoprocjenama vrlo dobro služe uvezenim dimenzijama iz američke kulture kada se procjenjuju pomoću transparentnoga rasporeda 50-BRS, što je rezultat koji u velikoj mjeri replicira istraživanje Mlačića i Knezovića (2000.), uz, moglo bi se reći, još i bolje rezultate, jer je u prethodnom istraživanju 45 skala raspoređeno na faktore koje su intencionalno mjerile, dok u ovom istraživanju taj broj iznosi 48. Također, valja zapaziti da je u ovom istraživanju smanjen broj dvostrukih značajnih projekcija (iznad 0,30) bipolarnih skala. Naime, dok je u prethodnom istraživanju (Mlačić i Knezović, 2000.) pri samoprocjenama kod transparentnog rasporeda dobiveno 15 dvostrukih značajnih projekcija i jedna trostruka, u ovom je istraživanju pronađeno devet dvostrukih značajnih projekcija i dvije trostruke. Očito je da neke bipolarne skale dijele aspekte značenja, što se ogleda u dvostrukim i trostrukim značajnim projekcijama, no to je fenomen koji nije neuobičajen u istraživanjima deskriptora osobina ličnosti (Hofstee i sur., 1992.; Mlačić i Knezović, 1997., 2000.). Po tome je u ovom istraživanju dobiveno da su faktorski (dakle i značenjski) najkompleksnije bipolarne skale pri samoprocjenama nestabilan-stabilan koja ima značajne projekcije na faktore Emocionalne stabilnosti, Ekstraverzije i Savjesnosti te nekulturan-kulturan koja ima značajne projekcije na faktore Intelekt-a, Ugodnosti i Savjesnosti.

Faktorska analiza procjena druge osobe na Goldbergovim bipolarnim markerima za mjerenje Velepotorog modela (50-BRS)

Kao što slika 2 pokazuje, *scree* test sugerirao je da je iz tih podataka također prihvatljivo izlučiti pet faktora. Bartlettov test značajnosti korelacijske matrice iznosio je 15865,26 i bio zna-

➔ SLIKA 2
Scree test broja
faktora kod
Goldbergovih
bipolarnih markera
Velepeterog modela
pri procjenama druge
osobe (N=515)

čajan uz rizik manji od 1 posto. Kaiser-Meyer-Olkinov indeks adekvatnosti uzorkovanja iznosio je 0,93, što predstavlja odličnu vrijednost za faktorizaciju (Fulgosi, 1984.).

Prvih pet karakterističnih korijena prije rotacije iznosilo je 14,86; 4,60; 3,25; 3,04 i 1,98. Zadržanih pet faktora objašnjavalo je ukupno 55,46 posto totalne varijance, uz sljedeći prinos pojedinih faktora: 13,78 posto, 12,85 posto, 12,06 posto, 8,82 posto i 7,95 posto. Rezultati *varimax* rotacije faktorске analize glavnih komponenti procjena druge osobe na Goldbergovim bipolarnim markerima prikazani su u tablici 2.

Kao što se iz tablice 2 vidi, faktorska analiza procjena druge osobe na Goldbergovim transparentnim bipolarnim markerima (50-BRS) dala je dobru potvrdu peterofaktorske strukture toga instrumenta, ali ipak nešto slabiju nego pri samoprocjenama. Za razliku od samoprocjena, kod kojih se 48 (96 posto) bipolarnih skala pravilno rasporedilo na faktore koje su intencionalno mjerile, kod procjena druge osobe taj je broj nešto manji i iznosi 45 (90 posto). Na faktore Ekstraverzije, Ugodnosti i Savjesnosti rasporedile su se sve (po 10) bipolarne skale koje su im intencionalno pripadale. Na faktor Intelektu rasporedilo se devet bipolarnih skala koje su ga intencionalno mjerile, dok se skala nekulturan-kulturan rasporedila na faktor Ugodnosti. Veće odstupanje od intencionalne strukture dobiveno je kod faktora Emocionalne stabilnosti, jer se na taj faktor pravilno rasporedilo tek šest (60 posto) bipolarnih skala. Dvije skale koje su intencionalno mjerile taj faktor (zavidljiv-nezavidljiv i bezosjećajan-osjećajan) rasporedile su se na faktor Ugodnosti, jedna je imala jednaku projekciju na faktor Emocionalne stabilnosti i Savjesnosti (nestabilan-stabilan), a jedna se rasporedila na faktor Ekstraverzije (nesiguran-siguran). Broj bipolarnih skala s najvećim projekcijama na intencionalni faktor većih od 0,6 iznosio je 33, što je nešto više nego kod samoprocjena (31).

	S	U	E	ES	I	
zatvoren	-0,09	0,20	0,78*	0,02	0,01	otvoren
neenergičan	0,14	0,11	0,69*	-0,10	0,22	energičan
šutljiv	-0,13	0,20	0,76*	-0,03	0,05	govorljiv
nesklon oduševljavanju	-0,14	0,20	0,49*	-0,06	0,24	sklon oduševljavanju
plašljiv	0,25	0,03	0,58*	0,12	0,03	hrabar
pasivan	0,34	0,15	0,69*	0,04	0,16	aktivan
nesamouvjeren	0,31	-0,11	0,67*	0,19	0,13	samouvjeren
podložan	0,36	0,00	0,60*	0,15	0,13	utjecajan
zakočen	-0,03	0,20	0,67*	0,13	0,22	spontan
nedruštven	-0,03	0,33	0,73*	0,05	0,04	društven
hladan	0,02	0,70*	0,26	0,14	0,16	topao
neljubazan	0,17	0,70*	0,18	0,30	0,16	ljubazan
nesuradujuć	0,22	0,61*	0,25	0,21	0,16	suradujuć
sebičan	0,09	0,72*	0,19	0,05	0,02	nesebičan
neuljudan	0,38	0,64*	-0,02	0,19	0,22	pristojan
neugodan	0,24	0,71*	0,06	0,24	0,24	ugodan
nepovjerljiv	0,31	0,51*	0,10	0,12	0,13	povjerljiv
škrt	0,09	0,67*	0,23	0,01	0,13	velikodušan
nepopustljiv	-0,01	0,40*	-0,05	0,29	0,02	popustljiv
nepošten	0,32	0,64*	0,08	0,09	0,05	pošten
neorganiziran	0,80*	0,13	0,14	0,07	0,07	organiziran
neodgovoran	0,81*	0,22	0,09	-0,00	0,11	odgovoran
nepouzdan	0,62*	0,43	0,09	0,06	0,13	pouzdan
nemaran	0,75*	0,27	0,10	0,03	0,15	savjestan
nepraktičan	0,59*	0,05	0,33	0,15	0,26	praktičan
nepažljiv	0,72*	0,21	0,11	0,09	0,19	temelj
lijen	0,71*	0,30	0,17	0,04	0,06	vrijedan
rasipan	0,56*	0,13	-0,05	0,31	0,07	štedljiv
brzoplet	0,60*	0,14	-0,05	0,29	0,12	oprezan
lakomislen	0,60*	0,08	-0,10	0,28	0,19	ozbiljan
ljutit	0,09	0,18	0,10	0,80*	0,06	smiren
napet	0,03	0,17	0,29	0,77*	0,09	opušten
nervozan	0,18	0,17	0,09	0,82*	0,09	miran
temperamentan	0,18	0,15	-0,18	0,71*	-0,01	staložen
razdražljiv	0,20	0,35	-0,02	0,69*	0,02	dobročudan
zavidljiv	0,21	0,45*	0,11	0,30	0,11	nezavidljiv
nestabilan	0,46*	0,12	0,33	0,46*	0,08	stabilan
nezadovoljan	0,22	0,12	0,39	0,50*	0,06	zadovoljan
nesiguran	0,45	-0,10	0,52*	0,36	0,11	siguran
bezosjećajan	0,08	0,64*	0,12	-0,00	0,23	osjećajan
neinteligentan	0,18	0,22	0,17	0,10	0,47*	inteligentan
ne zamjećuje	0,32	0,15	0,16	0,04	0,63*	zamjećuje
nesklon rasčlanjivanju (neanalitičan)	0,36	-0,02	0,07	0,07	0,54*	sklon rasčlanjivanju (analitičan)
nesklon razmišljanju	0,24	0,10	-0,03	0,07	0,66*	sklon razmišljanju
neznatiželjan	-0,05	0,16	0,28	-0,09	0,55*	znatiželjan
nemaštovit	-0,10	0,19	0,31	0,05	0,69*	maštovit
nekreativan	0,06	0,18	0,32	0,08	0,68*	kreativan
nekulturan	0,33	0,45*	0,02	0,16	0,39	kulturan
neuglađen	0,34	0,38	0,05	0,09	0,48*	uglađen
neprofinjen	0,33	0,37	-0,01	0,09	0,49*	profinjen

Ⓢ **TABLICA 2**
Peterofaktorska struktura procjena druge osobe na Goldbergovim transparentnim bipolarnim markerima 50-BRS (N=515): Vg-*rimax* rotacija glavnih komponenti

Legenda:

Zatvoren-otvoren do neprofinjen-profinjen: čestice 50-BRS.

E – Ekstraverzija, U – Ugodnost, S – Savjesnost, ES – Emocionalna stabilnost, I – Intelekt.

Faktorske saturacije pojedinih čestica iznad 0,30 tiskane su kurzivom, a najviše faktorske saturacije pojedinih čestica označene su zvjezdicom.

U terminima "etičke" strategije može se ustvrditi da su rezultati faktorske analize procjena druge osobe pokazali da se ispitanici iz hrvatske kulture tek nešto slabije služe uvezenim dimenzijama iz američke kulture kada procjenjuju drugu osobu pomoću transparentnoga rasporeda 50-BRS.

Ipak, ta se nešto slabija uporaba američkih dimenzija pri procjenama druge osobe razlikuje po pojedinim dimenzijama. Očito je da se procjene druge osobe ne razlikuju u odnosu na samoprocjene kod dimenzija Ekstraverzije, Savjesnosti i Ugodnosti, a vrlo malo (tek u jednoj bipolarnoj skali) kod dimenzije Intelektu. Najveća razlika dobivena je kod dimenzije Emocionalne stabilnosti kod koje pri procjenama druge osobe dolazi do pravilnoga raspoređivanja tek šest (60 posto) bipolarnih skala, no niti to ne predstavlja preveliku razliku u odnosu na samoprocjene (tek u dvije bipolarne skale). Specifičnost peterofaktorske strukture Goldbergovih bipolarnih markera pri procjenama druge osobe nešto je veća u odnosu na samoprocjene kada se u obzir uzmu dvostruke i trostruke značajne projekcije. Naime, broj dvostrukih značajnih projekcija pri procjenama druge osobe iznosi 19, za razliku od devet pri samoprocjenama, a broj trostrukih značajnih projekcija pri procjenama druge osobe iznosi pet, za razliku od dvije pri samoprocjenama. Takvi podaci mogu indicirati veću kompleksnost (i faktorsku i značenjsku) procjena nekih osobina druge osobe. Po tome su pri procjenama druge osobe najkompleksnije bipolarne skale nestabilan-stabilan koja ima značajne projekcije na faktore Emocionalne stabilnosti, Savjesnosti i Ekstraverzije, nesiguran-siguran sa značajnim projekcijama na faktore Ekstraverzije, Savjesnosti i Emocionalne stabilnosti, nekulturan-kulturan sa značajnim projekcijama na faktore Ugodnosti, Intelektu i Savjesnosti te neuglađen-uglađen i neprofinjen-profinjen sa značajnim projekcijama na faktore Intelektu, Ugodnosti i Savjesnosti. Po tome je, u terminima najkompleksnijih bipolarnih skala pri procjenama druge osobe najviše povećana kompleksnost procjena osobina Intelektu kod druge osobe (zbog tri takve skale), a zatim osobina Emocionalne stabilnosti.

No, kao zaključak komentara rezultata faktorskih analiza samoprocjena i procjena druge osobe, na Goldbergovim bipolarnim markerima može se ustvrditi da su razlike tih struktura male i suptilne te da se taj instrument može preporučiti za buduća istraživanja i samoprocjena i procjena druge osobe, bilo u "etičkoj" formi ili u usporedbi "emičkih" dimenzija neke kulture s uvezenima. Jedino je potrebno donekle doraditi i prilagoditi skale koje mjere faktor Emocionalne stabilnosti.

Ispitivanje razlika u pouzdanosti skala Goldbergovih bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela (50-BRS) pri samoprocjenama i procjenama druge osobe

U ovom je istraživanju, kao i u prethodnima (Mlačić i Knezović, 1997., 2000.), utvrđena pouzdanost skala Goldbergovih transparentnih bipolarnih markera, posebno za samoprocjene, a posebno za procjene druge osobe, pomoću Cronbachova (1951.) α koeficijenta.

➔ **TABLICA 3**
Pouzdanost skala Goldbergovih bipolarnih markera (50-BRS) pri samoprocjenama i pri procjenama druge osobe – Cronbachovi α koeficijenti

Skala	Samoprocjene (N=519)	Procjene druge osobe (N=515)
Introverzija-Ekstraverzija	0,89	0,91
Ugodnost	0,90	0,87
Savjesnost	0,85	0,89
Emocionalna stabilnost	0,87	0,87
Intelekt	0,84	0,85

Može se ustvrditi da je ovo istraživanje pokazalo da ne postoje veće razlike u pouzdanosti skala transparentnoga rasporeda Goldbergovih bipolarnih markera pri procjenama druge osobe u odnosu na samoprocjene. Naime, u oba su slučaja (i samoprocjene i procjene druge osobe) dobivene zadovoljavajuće pouzdanosti svih skala (iznad 0,80). Prosječna pouzdanost skala pri samoprocjenama iznosi 0,87, a pri procjenama druge osobe 0,88. Tri su pouzdanosti skala nešto veće pri procjenama druge osobe: Ekstraverzija, Savjesnost i Intelekt, jedna je jednaka (Emocionalna stabilnost), a jedna je nešto veća pri samoprocjenama (Ugodnost).

No, može se reći da i ti rezultati opravdavaju buduću uporabu ovog instrumenta i pri samoprocjenama i pri procjenama druge osobe.

Ispitivanje relacija između struktura samoprocjena i procjena druge osobe na Goldbergovim bipolarnim markerima za mjerenje Velepeterog modela (50-BRS)

Kao što je u uvodnom dijelu ovoga istraživanja navedeno, Funder i Colvin (1997.) iznijeli su pretpostavku da su samoprocjene i procjene druge osobe u visokoj korelaciji ako druga osoba dobro poznaje samoprocjenjivača, a Ostendorf (1990.) je iznio podatak da su kod dimenzija Velepeterog modela te korelacije varirale između 0,5 i 0,7. Kako bi se provjerile te pretpostavke i nalazi, izvršena je usporedba faktorskih struktura samoprocjena i procjena druge osobe koreliranjem faktorskih bodova koji su određeni regresijskom metodom.

Tablica 4 pokazuje korelacije faktora samoprocjena i procjena druge osobe na transparentnom rasporedu Goldbergovih bipolarnih markera.

Faktor	Procjene druge osobe			Emocionalna stabilnost	Intelekt
	Introverzija-Ekstraverzija	Ugodnost	Savjesnost		
Samoprocjene					
Introverzija-Ekstraverzija	0,60**	-0,03	0,00	-0,08	-0,03
Ugodnost	0,03	0,43**	0,01	-0,00	-0,07
Savjesnost	-0,04	-0,01	0,59**	-0,01	-0,03
Emocionalna stabilnost	-0,03	0,09*	0,02	0,45**	0,03
Intelekt	0,02	-0,06	-0,04	-0,03	0,34**

Legenda: * p < 0,05; ** p < 0,01

☛ **TABLICA 4**
Korelacije između faktorskih bodova samoprocjena i procjena druge osobe na transparentnom rasporedu Goldbergovih bipolarnih markera (50-BRS) (N=513)

Može se ustvrditi da su rezultati ovoga istraživanja pokazali da su djelomično potvrđene pretpostavke Fundera i Colvina (1997.) i nalazi Ostendorfa (1990.). Naime, korespondentne dimenzije pri samoprocjenama i procjenama druge osobe na Goldbergovim bipolarnim markerima bile su u umjereno visokim i jedinim značajnim korelacijama (uz rizik manji od 1 posto). Jedino je faktor Emocionalne stabilnosti pri samoprocjenama blago (uz rizik manji od 5 posto) korelirao s faktorom Ugodnosti pri procjenama druge osobe. No, korelacije korespondentnih dimenzija nisu u svim slučajevima dosegle visinu iz Ostendorfova istraživanja (1990.). Potvrđen je nalaz Ostendorfa (1990.) da su u najvišim korelacijama samoprocjene i procjene druge osobe kod korespondentnih dimenzija Ekstraverzije i Savjesnosti, dok su samoprocjene ostalih korespondentnih dimenzija nešto niže (Ugodnosti, Emocionalne stabilnosti i Intelekt). Jedini rezultat koji značajnije odstupa od Ostendorfovih (1990.) rezultata jest korelacija korespondentne dimenzije Intelekt pri samoprocjenama i procjenama druge osobe (korelacija od 0,34). Takav je rezultat možda uvjetovan većom kompleksnošću procjena osobina Intelekt kod druge osobe, što je već spomenuto pri komentaru najkompleksnijih bipolarnih skala pri procjenama druge osobe.

Ispitivanje razlika u poželjnosti samoprocjena u odnosu na procjene druge osobe na Goldbergovim bipolarnim markerima za mjerenje Velepeterog modela (50-BRS)

Kao što je u uvodnom dijelu ovoga istraživanja navedeno, Funder i Colvin (1997.) iznose pretpostavku po kojoj samoprocjene nisu značajnije poželjne od procjena druge osobe ako se uspoređuju samoprocjene s procjenama osoba koje jako dobro poznaju samoprocjenjivača. Kako bi se provjerila ta pretpostavka, testirana je značajnost razlika između prosječnih skalnih samoprocjena u odnosu na prosječne procjene druge osobe pri transparentnom rasporedu Goldbergovih bipolarnih markera.

➔ **TABLICA 5**

Aritmetičke sredine, standardne devijacije i raspon bruto skalnih rezultata pri samoprocjenama na transparentnom rasporedu Goldbergovih bipolarnih markera (50-BRS) (N=519)

Skala	M	σ	SDM	min	max
Introverzija-Ekstraverzija	65,46	12,98	0,575	17	88
Ugodnost	73,30	10,16	0,450	11	90
Savjesnost	67,36	13,57	0,600	14	90
Emocionalna stabilnost	61,68	13,95	0,618	18	90
Intelekt	75,13	8,70	0,385	23	90

Legenda: M – aritmetička sredina, σ – standardna devijacija, SDM – standardna pogreška aritmetičke sredine, min, max – raspon rezultata.

Skala	M	σ	SDM	min	max	t	znač.
Introverzija-Ekstraverzija	68,80	12,51	0,554	20	90	-6,26	<,01
Ugodnost	77,33	9,76	0,432	16	90	-8,27	<,01
Savjesnost	71,75	12,88	0,570	26	90	-7,68	<,01
Emocionalna stabilnost	67,05	12,73	0,564	29	90	-8,61	<,01
Intelekt	78,10	8,56	0,379	36	90	-6,73	<,01

ⓘ **TABLICA 6**

Aritmetičke sredine, standardne devijacije i raspon bruto skalnih rezultata pri procjenama druge osobe na transparentnom rasporedu Goldbergovih bipolarnih markera (50-BRS) (N=515) i značajnost razlike između bruto skalnih rezultata samoprocjena i procjena druge osobe

Legenda: M – aritmetička sredina, σ – standardna devijacija, SDM – standardna pogreška aritmetičke sredine, min, max – raspon rezultata, t – t-test, znač. – značajnost t-testa.

Kao što rezultati u tablicama 5 i 6 pokazuju, može se ustvrditi da je Funderova i Colvinova (1997.) pretpostavka da samoprocjene nisu značajnije poželjne od procjena druge osobe ako se uspoređuju samoprocjene s procjenama osoba koje jako dobro poznaju samoprocjenjivača djelomično potvrđena. Naime, pronađen je upravo suprotan efekt: procjene druge osobe bile su za svih pet dimenzija Velepeterog modela značajno poželjnije. Takav rezultat vjerojatno je uvjetovan činjenicom da su ispitanici sami birali osobe koje će ih procijeniti i u većini slučajeva izabrali su najboljeg prijatelja (50,4 posto), a ostali slučajevi odnosili su se ili na članove rodbine ili na partnere. Tek u 0,2 posto slučajeva osoba koja je procijenila samoprocjenjivača nije bila prijatelj, član obitelji ili partner. Može se reći da je ovo istraživanje pokazalo da osobe koje su u bliskoj vezi sa samoprocjenjivačem imaju i povoljniju sliku o toj osobi nego ona sama o sebi. No, to ne znači da bi trebalo odbaciti procjene tih osoba, jer je vjerojatno da nas, osim nas samih, dobro poznaju jedino osobe iz tog skupa.

OPĆA RASPRAVA

Općenito se može ustvrditi da rezultati ovoga istraživanja mogu opravdati uporabu Goldbergovih transparentnih bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela i pri samoprocjenama i pri procjenama druge osobe. Taj se, dakle, instrument može rabiti u budućim istraživanjima za navedene potrebe i

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

ako se istraživač koristi "etičkom" strategijom i ako želi usporediti autohtone ili "emičke" dimenzije ličnosti s instrumentom za mjerenje Velepeterog modela iz druge kulture (u ovom slučaju američke). Dobivene razlike faktorskih struktura samoprocjena i procjena druge osobe na bipolarnim markerima u ovom istraživanju nisu velike. U oba slučaja faktorska struktura primjereno je reprezentirana s pet intencionalnih faktora, a varijanca koju objašnjava tih pet faktora vrlo je bliska: 54 posto pri samoprocjenama nasuprot 55 posto pri procjenama druge osobe. Ni pouzdanost skala pri samoprocjenama nije pokazala značajnu razliku u odnosu na procjene druge osobe. Blaga razlika između dvije strukture nađena je tek pri usporedbi najviših faktorskih zasićenja na intencionalno mjereni faktor: 48 pri samoprocjenama nasuprot 45 pri procjenama druge osobe. Veća su odstupanja dvije faktorske strukture zabilježena tek kod bipolarnih skala s višestrukim značajnim opterećenjima: 19 s dvostrukim značajnim opterećenjima pri procjenama druge osobe nasuprot devet pri samoprocjenama i pet s trostrukim značajnim opterećenjima pri procjenama druge osobe nasuprot dva pri samoprocjenama.

Peabody je (1987., str. 70) proučavao internalnu strukturu (procjenu semantičke sličnosti termina) u odnosu na eksternalnu strukturu (procjene ljudi) i zaključio da se internalna struktura čini jednostavnijom i manje diferenciranom te da bi "internalna struktura mogla biti pojednostavljena kognitivna shema djelomice zasnovana na indukciji iz eksternalnih sudova". Iako su razlike samoprocjena i procjena druge osobe u ovom istraživanju znatno manje nego razlike internalne i eksternalne strukture kod Peabodyja (1987.), postoje neke osnove kako bi se mogla povući paralela s Peabodyjevim zaključkom koji bi se mogao reformulirati: "Struktura procjena druge osobe mogla bi biti pojednostavljena kognitivna shema, zasnovana na indukciji iz sudova samoprocjena".

Opravdanje takvoga zaključka može se naći u dvije činjenice iz ovoga istraživanja: a) prva tri veća faktora (po količini objašnjene varijance) pri samoprocjenama postali su blago još veći pri procjenama druge osobe, a dva su manja pri samoprocjenama postala blago još manja pri procjenama druge osobe, b) pri procjenama druge osobe povećan je broj bipolarnih skala s višestrukim faktorskim opterećenjima, dakle dobivena je veća fuzija faktora ili manja diferencijacija deskriptivnih atributa.

Postoji nekoliko hipotetičkih objašnjenja navedenog zaključka: a) samoprocjene su bolje diferencirane od procjena druge osobe jer se bolje poznaje objekt procjene, b) samoprocjene su bolje diferencirane od procjena druge osobe jer se pri procjenama druge osobe lakše donose odluke o dobrim i lošim karakteristikama, što rezultira manjom deskriptivnom di-

ferencijacijom nekih atributa i c) samoprocjene su bolje diferencirane od procjena druge osobe jer su važnije za pojedinca.

No, treba ponoviti da su ta hipotetička objašnjenja možda presmiona za ovo istraživanje, jer su razlike faktorskih struktura samoprocjena i procjena druge osobe male, pa navedene hipoteze treba testirati u budućim istraživanjima u kojima bi se varirali instrumenti samoprocjene i procjene druge osobe te vrste procjenjivača (različita dužina poznatosti; pozitivni, negativni ili neutralni odnos prema samoprocjenjivaču itd.).

S obzirom na relacije između strukture samoprocjena i procjena druge osobe, može se ustvrditi da rezultati ovoga istraživanja daju rezultate usporedive s Ostendorfovima (1990.) istraživanjem, uz nešto niže korelacije samoprocjena i procjena druge osobe za faktor Intelekta.

Funder i Colvin (1997.) navode da četiri skupa čimbenika utječu na slaganje samoprocjena i procjena druge osobe: a) dobar sudac, tj. osoba koja je sposobna dobro procjenjivati određene osobine ličnosti, b) dobra ciljna osoba, tj. osoba koju je lako procjenjivati zbog dosljednosti u ponašanju, c) dobra osobina koja se procjenjuje, tj. ovi autori navode da je neke osobine lakše procjenjivati od drugih, a posebno dobro slaganje izaziva procjena Ekstraverzije i d) dobra informacija, tj. dobro poznavanje osoba koje se procjenjuju. Može se reći da je ovo istraživanje pokazalo da su Ekstraverzija i Savjesnost osobine ličnosti koje su izazvale najviše slaganja, Ugodnost i Emocionalna stabilnost manje, a Intelekt najmanje.

S obzirom na poželjnost samoprocjena u odnosu na procjene druge osobe, nađen je zanimljiv efekt da su u svim slučajevima značajnije poželjne procjene druge osobe. Navedeno je da je takav rezultat vjerojatno uvjetovan činjenicom da su osobe koje su procjenjivale samoprocjenjivača bile u bliskoj vezi s tim samoprocjenjivačem. Funder i Colvin (1997.) također bilježe neke primjere u kojima su procjene druge osobe poželjnije od samoprocjena i navode kako takav efekt može biti uvjetovan s dva faktora: a) opažljivošću osobina koje se procjenjuju i b) motivacijom prijatelja da vide svoje prijatelje poželjnije od njih samih. To bi moglo značiti da opisivači ličnosti, uporabljeni u ovom istraživanju, predstavljaju vrlo opažljive, fenotipske osobine ličnosti koje je u nekim slučajevima lakše procijeniti drugim osobama nego samome sebi i drugo, da postoji pojednostavljivanje procjena osobina ličnosti koje se smatraju poželjnima i dobrima i njihovo lako pripisivanje prijateljima i članovima rodbine.

Sudeći po svemu navedenom, samoatribucija opisivača osobina ličnosti i atribucija istih opisivača drugoj osobi složen je proces na koji utječu brojni faktori, a rasvjetljavanje toga procesa predstavlja zanimljiv problem za moguća buduća istraživanja.

ZAKLJUČCI

1. Faktorska struktura transparentnoga rasporeda bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pri samoprocjenama reprezentirana je s pet faktora i 96 posto bipolarnih skala raspoređenih na faktore koje su intencionalno mjerile. Pet faktora pri samoprocjenama objašnjavalo je 54 posto totalne varijance.

2. Faktorska struktura transparentnoga rasporeda bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pri procjenama druge osobe reprezentirana je također s pet faktora i 90 posto bipolarnih skala raspoređenih na faktore koje su intencionalno mjerile. Pet faktora pri procjenama druge osobe objašnjavalo je 55 posto totalne varijance.

3. Nije nađena značajna razlika u pouzdanosti skala transparentnoga rasporeda bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pri samoprocjenama u odnosu na procjene druge osobe. Prosječna pouzdanost skala pri samoprocjenama iznosi je 0,87, a pri procjenama druge osobe 0,88.

4. Ispitivanje relacija između faktorskih bodova struktura samoprocjena i procjena druge osobe na transparentnom rasporedu bipolarnih markera za mjerenje Velepeterog modela pokazalo je da su korespondentne dimenzije Velepeterog modela bile u najvišim i značajnim korelacijama, dok su korelacije nekorespondentnih dimenzija bile niže i nisu bile značajne.

5. Pretpostavka Fundera i Colvina (1997.) da samoprocjene nisu značajnije poželjne od procjena druge osobe ako se uspoređuju samoprocjene s procjenama osoba koje jako dobro poznaju samoprocjenjivača djelomično je potvrđena, uz suprotni efekt: procjene druge osobe bile su poželjnije za svih pet dimenzija Velepeterog modela.

LITERATURA

Angleitner, A., Ostendorf, F. i John, O. P. (1990.). Towards a Taxonomy of Personality Descriptors in German. A Psycho-Lexical Study. *European Journal of Personality*, 4, 89-118.

Boies, K., Lee, K., Ashton, M. C., Pascal, S. i Nicol, A. A. M. (2001.). The structure of the French personality lexicon. *European Journal of Personality*, 15, 277-295.

Cattell, R. B. (1966.). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245-276.

Church, A. T., Katigbak, M. S. i Reyes, J. A. S. (1998.). Further exploration of Filipino personality structure using the lexical approach: do the big-five or big-seven dimensions emerge. *European Journal of Personality*, 12, 249-269.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

Costa, P. T., Jr. i McCrae, R. R. (1992c). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.

Cronbach, L. J. (1951.). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16, 297-334.

De Raad, B. (1992.). The replicability of the Big-Five personality dimensions in three word-classes of the Dutch language. *European Journal of Personality*, 6, 15-29.

De Raad, B. (1994.). An expedition in search of a fifth universal factor: key issues in the lexical approach. *European Journal of Personality*, 8, 229-250.

De Raad, B. (1998.). Basic factors of personality and their measurement: Introduction. U: J. Bermudez, B. De Raad, J. De Vries, A. M. Pérez-García, A. Sánchez-Elvira i G. L. Van Heck (eds.), *Personality Psychology in Europe: Volume 6* (str. 3-5). Tilburg: Tilburg University Press.

Deary, I. J. (1996.). A (Latent) Big Five Personality Model in 1915? A Reanalysis of Webb's Data. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 992-1005.

Di Blas, L. i Forzi, M. (1998.). An alternative taxonomic study of personality-descriptive adjectives in the Italian language, *European Journal of Personality*, 12, 75-101.

Digman, J. M. (1990.). Personality structure. Emergence of the Five-Factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417-440.

Eysenck, H. J. (1978.). Superfactors P, E and N in a comprehensive factor space. *Multivariate Behavioral Research*, 13, 475-482.

Eysenck, H. J. (1986.). Models and paradigms in personality research. U: A. Angleitner, A. Furnham i G. Van Heck (eds.), *Personality Psychology in Europe: Vol 2. Current trends and controversies* (str. 213-223). Lisse, The Netherlands: Swets & Zeitlinger.

Floyd, F. J. i Widaman, K. F. (1995.). Factor Analysis in the Development and Refinement of Clinical Assessment Instruments. *Psychological Assessment*, 7, 286-299.

Fulgosi, A. (1984.). *Faktorska analiza*. Zagreb. Školska knjiga.

Funder, D. C. i Colvin, C. R. (1997.). Congruence of Others' and Self-Judgments of Personality. U: R. Hogan, J. Johnson i S. Briggs (eds.), *Handbook of Personality Psychology* (str. 617-647). San Diego: Academic Press.

Goldberg, L. R. (1990.). An alternative "Description of personality". The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.

Goldberg, L. R. (1992.). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4, 26-42.

Goldberg, L. R. (1993.). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48, 26-34.

Hofstee, W. K. B., De Raad, B. i Goldberg, L. R. (1992.). Integration of the Big Five and circumplex approaches to trait structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63 (1), 146-163.

Hofstee, W. K. B., Kiers, H. A. L., De Raad, B., Goldberg, L. R. i Ostendorf, F. (1997.). A Comparison of Big-Five structure of personality

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

traits in Dutch, English, and German. *European Journal of Personality*, 11, 15-31.

Hřebíčková, M. (1995.). *The Structural Model of Personality Based on the Lexical analysis: A Czech Replication of the Five-Factor Model Based on a Comprehensive Taxonomy of Personality-descriptive Adjectives*. Neobjavljeni rukopis, Institute of Psychology, Academy of Sciences of the Czech Republic, Brno.

John, O. P. (1989.). Towards a taxonomy of personality descriptors. U: D. M. Buss & N. Cantor (eds.), *Personality psychology. Recent trends and emerging directions* (str. 261-271). New York: Springer-Verlag.

John, O. P. (1990.). The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. U: L. A. Pervin (ed.), *Handbook of personality theory and research* (str. 66-100). New York: Guilford Press.

John, O. P. i Srivastava, S. (1999.). The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives. U: L. A. Pervin i O. P. John (eds.), *Handbook of personality. Theory and research* (str. 102-138). New York: Guilford Press.

John, O. P., Angleitner, A. i Ostendorf, F. (1988.). The Lexical Approach to Personality. A Historical Review of Trait Taxonomic Research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.

Katigbak, M. S., Church, A. T. i Akamine, T. X. (1996.). Cross-Cultural Generalizability of Personality Dimensions. Relating Indigenous and Imported Dimensions in Two Cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70: 99-114.

Knezović, Z., Mlačić, B. i Bubaš, G. (1998.). Big-Five studies in Croatia: Big-Five relations with other personality instruments. U: J. Bermudez, B. De Raad, J. De Vries, A. M. Pérez-García, A. Sánchez-Elvira i G. L. Van Heck (eds.), *Personality Psychology in Europe: Volume 6* (str. 51-62). Tilburg: Tilburg University Press.

Mackinnon, A., Jorm, A. F., Jacomb, P. A., Korten, A. E. i Christensen, H. (1996.). Use of the Transparent Bipolar Inventory to measure the big-five personality factors in an epidemiological survey of the elderly. *Personality and Individual Differences*, 21, 1051-1054.

McCrae, R. R. i Costa, P. T., Jr. (1987.). Validation of the Five-Factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81-90.

McCrae, R. R. i Costa, P. T., Jr. (1999.). A Five-Factor Theory of Personality. U: L. A. Pervin i O. P. John (eds.), *Handbook of personality. Theory and research* (str. 139-153). New York: Guilford Press.

Mlačić, B. i Knezović, Z. (1997.). Struktura i relacije Big-Five markera i Eysenckova upitnika ličnosti: empirijska usporedba dvaju strukturalnih modela ličnosti. *Društvena istraživanja*, 6, 1-27.

Mlačić, B. i Knezović, Z. (2000.). Utjecaj rasporeda čestica na faktorsku strukturu i skalne rezultate Goldbergovih markera: prilog međukulturalnoj validaciji Velepeterog modela ličnosti. *Društvena istraživanja*, 9, 633-661.

Ostendorf, F. (1990.). *Sprache und Persönlichkeitsstruktur: Zur Validität des Fünf-Faktoren-Modells der Persönlichkeit*. Regensburg: S. Roderer Verlag.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

Peabody, D. (1987.). Selecting representative trait adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52: 59-71

Saucier, G. (1997.). Effects of Variable Selection on the Factor Structure of Person Descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1296-1312.

Saucier, G. i Goldberg, L. R. (1996.). The Language of Personality: Lexical Perspectives on the Five-Factor Model. U: J. S. Wiggins (ed.), *The Five-Factor Model of Personality. Theoretical Perspectives* (str. 21-50.). New York, London: The Guilford Press.

Saucier, G. i Goldberg, L. R. (2001.). Lexical Studies of Indigenous Personality Factors: Premise, Products, and Prospects. *Journal of Personality*, 69, 847-879.

Saucier, G., Hampson, S. E. i Goldberg, L. R. (2000.). Cross-Language Studies of Lexical Personality Factors. U: S. E. Hampson (ed.), *Advances in Personality Psychology, Volume 1*. (str. 1-36). London. Routledge.

Szarota, P. (1996.). Taxonomy of the Polish personality-descriptive adjectives of the highest frequency of use. *Polish Psychological Bulletin*, 27, 343-351.

Szirmak, Z. i De Raad, B. (1994.). Taxonomy and structure of Hungarian personality traits. *European Journal of Personality*, 8: 95-117.

Wiggins, J. S. i Trapnell, P. D. (1997.). Personality Structure: The Return of the Big Five. U: R. Hogan, J. Johnson i S. Briggs (ed.), *Handbook of Personality Psychology* (str. 737-765). San Diego: Academic Press.

Zuckerman, M. (1992.). What is a Basic Factor and Which Factors are Basic/ Turtles all the Way Down. *Personality and Individual Differences*, 13, 675-681.

Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Thornquist, M. i Kiers, H. (1991). Five (or Three) Robust Questionnaire Scale Factors of Personality without Culture. *Personality and Individual Differences*, 12, 929-941.

Factor Structure of Self and Peer Ratings with Goldberg's Markers

Boris MLAČIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The paper describes new methodological and cultural issues of etic strategy within the lexical approach in personality psychology. Specifically, the paper describes the results of factor structures of Goldberg's transparent bipolar Big-Five markers used for self and peer ratings in Croatia. Factor and scale analyses of self and peer ratings with Goldberg's markers did not show great differences between self and peer ratings in sense of targeted factor structure, scale reliability and the number of items projected onto the intentional factor. The examination of the relations of factor structures for self and peer ratings confirmed the equivalency of Big-Five correspondent dimensions. The examination of the desirability of

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 23-46

MLAČIĆ, B.:
FAKTORSKA STRUKTURA...

self versus peer ratings resulted with greater average desirability for peer ratings. All of the above-mentioned results suggest that future lexical approach researchers in different cultures and languages could use the transparent format of Goldberg's Big-Five bipolar markers for self and peer ratings, whether they use etic or emic strategy.

Faktorenstruktur bei der Selbsteinschätzung sowie der Einschätzung von anderen anhand der Goldberg-Marker

Boris MLAČIĆ
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit neuen methodologischen und kulturellen Fragen, die mit der Verwendung einer "ethischen" Strategie innerhalb des lexischen Ansatzes in der Persönlichkeits-Psychologie verbunden sind. Das Spezifikum dieses Artikels besteht in der Darlegung von Resultaten, die sich aus der Faktorenstruktur bei der Selbsteinschätzung sowie der Einschätzung anderer Personen anhand der transparenten bipolaren Big-Five-Marker nach Goldberg (zur Ermittlung der Persönlichkeitsstruktur, Kroatien) ergeben haben. Weder Faktoren- noch Skalenanalysen zur Selbsteinschätzung sowie zur Einschätzung anderer Personen zeigten anhand der Goldberg-Marker große Unterschiede (im Sinne einer gezielten Faktorenstruktur, der Verlässlichkeit der Skala und der Zahl der auf den jeweiligen intentionalen Faktor projizierten Elemente). Eine Untersuchung der Relationen zwischen den Faktorenstrukturen bei der Selbsteinschätzung und der Einschätzung einer anderen Person bestätigte die Gleichwertigkeit korrespondierender Dimensionen des genannten 5-Faktoren-Modells zur Ermittlung der Persönlichkeitsstruktur. Die Frage, inwiefern eine Selbsteinschätzung im Verhältnis zur Einschätzung einer anderen Person wünschenswert sei, erbrachte die Erkenntnis, dass die Einschätzung einer anderen Person im Durchschnitt wünschenswerter sei. Die angeführten Resultate suggerieren zukünftigen Forschern, die innerhalb verschiedener Kultur- und Sprachgemeinschaften einen lexischen Ansatz vertreten wollen, dass sie die transparent angeordneten bipolaren Marker des Big-Five-Modells nach Goldberg zur Ermittlung der Persönlichkeitsstruktur sowie zur Selbsteinschätzung und Einschätzung anderer Personen durchaus einsetzen können, und zwar unabhängig von der jeweils angewandten Strategie.